УДК 004:(371.134+372.4) **О.П. Муковіз**

Особливості організації дистанційного навчання у системі неперервної освіти вчителів початкової школи

Резюме. У статті аналізується організація дистанційного навчання, як інноваційної форми вищої освіти, а також запропоновані науково-обґрунтовані принципи організації дистанційного навчання у системі неперервної освіти вчителів початкової школи.

Ключові слова: дистанційне навчання, дистанційний курс, неперервна освіта вчителів початкової школи.

Резюме. В статье анализируется организация дистанционного обучения, как инновационной формы высшего образования, а также предложены научно обоснованные принципы организации дистанционного обучения в системе непрерывного образования учителей начальной школы.

Ключевые слова: дистанционное обучение, дистанционный курс, непрерывное образование учителей начальной школы.

Summary. The article is analyzed the organization of distance learning, as an innovative form of higher education and the proposed scientific-based principles of organization in the system of continual education of primary school teachers.

Keywords: controlled from distance teaching, distance course, continual education of initial school teachers.

Постановка проблеми. У сучасній системі початкової освіти відбуваються докорінні зміни, які вимагають пошуку нових форм та методик підготовки майбутніх фахівців. На сьогодні діяльність вищих навчальних закладів спрямована на формування творчого спеціаліста, який здатен не тільки якісно засвоювати готові знання, а й продукувати нові ідеї та задуми. Організація дистанційного навчання (ДН) у системі неперервної освіти вчителів початкової школи сприяє підвищенню мотивації до самоосвіти та самореалізації, активізації самостійної пізнавальної діяльності, набуттю

фундаментальних знань та формуванню умінь і навичок їх застосування у професійній діяльності.

Відповідно до чинного законодавства України під ДН розуміється індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [11].

Організація дистанційного навчання (ДН) у системі неперервної освіти вчителів початкової школи базується на засобах інформаційних технологій, використання яких приводить до трансформації складових навчального процесу, зокрема змін в організації взаємодії між суб'єктами навчання (викладачем та студентами). При застосуванні інформаційних технологій у ДН, необхідно спиратися на особливості й закономірності, установлені педагогічними та психологічними дослідженнями.

Аналіз останніх досліджень. Загальні закономірності та вікові особливості психічних процесів розглядали В.М. Галузинський, М.І. Дяченко, М.Б. Євтух, І.О. Зимня, В.А. Крутецький, Ю.М. Кулюткін; умови появи позитивної мотивації діяльності, стимулювання інтересу до навчальної діяльності – П.Я. Гальперін, В.Я. Ляудіс, А.К. Маркова, Є.І. Машбиць, Н.Ф. Тализіна, В.О. Якунін. Питанням особистості та колективу, організації спілкування між суб'єктами навчального процесу присвячено праці І.Н. Горелова, С.В. Кондратьєвої, О.В. Соловйової. Серед дослідників у галузі психології необхідно назвати Б.П. Ананьєва, Г.О. Балла, Л.С. Виготського, Г.С. Костюка, О.М. Матюшкіна, О.М. Леонтьєва, Н.О. Менчинську, К.К. Платонова, В.В. Рибалка, С.Л. Рубінштейна, К.Г. Юнга та ін. Питанням змісту, форм та методів ДН присвячено праці Г.В. Єльникової, В.В. Олійника, Л.М. Калініної, Г.О. Козлакової, П.В. Стефаненка, Б.І. Шуневича та ін.

Метою нашого дослідження є з'ясування особливостей організації ДН, як інноваційної форми вищої освіти, а також науково-обґрунтувати принципи організації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи..

Виклад основного матеріалу. З основ загальної дидактики та педагогічної психології відомо, що навчальний процес має складну структуру й складається з двох взаємопов'язаних компонентів: навчання під керівництвом викладача та учіння студента самостійно.

Г.С. Костюк дав точне визначення різниці між дефініціями учіння і навчання: «Розрізнення дії вчителя – «навчає» і учня – «вчиться» допомагає виділити різні ролі в спільній діяльності вчителів і учнів» [4, с. 422].

І.О. Зимня відзначає, що діяльність навчання – це насамперед діяльність викладача [3, с. 91].

В основі ДН закладені принципи та особливості традиційних форм навчання, окрім того, додані нові особливості, які полягають у використанні Інтернет технологій для доступу до навчальних матеріалів, інтерактивної взаємодії між студентами тощо.

Принцип спрямування навчання на вирішення завдань освіти і загального розвитку студентів у традиційній формі освіти означає, що викладач повинен звертати увагу не лише на вирішення завдань та вмінь, а й на ефективність системи виховних заходів, у розглянутій темі. У ДН цей принцип отримав таку інтерпретацію: *принцип креативності характеру пізнавальної діяльності.* За допомогою інтерактивних технологій креативний характер ДН можна реалізувати через суперництво та змагання великої кількості студентів. Це підвищить їхній творчий потенціал [5, с. 3].

Одним із найважливіших принципів при традиційному навчанні є *принцип науковості.* Він ґрунтується на зв'язку між наукою та дисципліною, що вивчається, вимагає, щоб зміст матеріалів навчання забезпечував інформацію про наукові факти, поняття, закономірності, сучасні досягнення та відкриття. У ДН цей принцип отримав назву: *дидактичний принцип відповідності фундаментальності навчання пізнавальним потребам особистості, яка навчається.* Суть принципу полягає в тому, що навчання вважається фундаментальним, якщо воно орієнтоване на визначення основ та залежностей між різноманітними процесами навколишнього середовища [5, с. 3].

Згідно з принципом науковості до студента ставляться такі вимоги:

- висока мотиваційна потреба;
- прагнення до власного розвитку;
- корекції та самокритики;
- спрямованість особистості до досягнення поставленої мети.

Згідно з принципом *вільного вибору інформації, яка отримується, шляхом визначеної діяльності:* не існує єдиного ідеального інформаційного джерела, тому спрямованість навчання стосується безпосередньо не інформації, а шляхів її перетворення та опрацювання, за допомогою участі в дискусіях, телеконференціях, роботи з пошуковими системами тощо.

Не менш важливим дидактичним принципом у традиційних формах навчання є *принцип систематичності та послідовності,* який потребує того, щоб знання, які подаються, були впорядковані, класифіковані, логічно пов'язані з іншим матеріалом, що приводить до покращання результатів навчання. Натомість при ДН надається можливість самостійно обирати навчальні цілі, форму та темп навчання. Такий принцип отримав назву *принципу індивідуальної навчальної траєкторії студента.*

Використання *принципу наочності* дозволить краще засвоювати знання в цьому допоможе висока концентрація сприйняття всіма органами чуття людини. Оскільки у ДН відсутній безпосередній контакт аудиторії та викладача, сформульовано *принцип віртуалізації навчання.* У ДН він дозволяє широко використовувати мультимедійні видання, відеоролики, ілюстраційні матеріали, відеоконференції тощо.

Існує ще група принципів ДН, сформованих внаслідок активного розвитку та використання інформаційних технологій [13]. Нижче розглянемо ці принципи.

Принцип ідентифікації є важливим з огляду на те, що при ДН існує більше можливостей фальсифікації навчання, ніж при традиційній формі навчання. Контролювати самостійність виконання контрольних заходів можна за допомогою використання технічних засобів, наприклад, відеозв'язку.

Інформаційні технології повинні забезпечувати можливість контролю викладачем навчального процесу, можливість вносити зміни в навчальний курс, робити не тільки доступним контакт викладача та студента, а і забезпечувати можливість контактів студентів між собою, що вимагає *принцип інтерактивності.*

Для ефективного ДН важливим є принцип *початкових знань*, який полягає у тому, що користувач дистанційного курсу повинен володіти навичками роботи на комп'ютері, мати доступ до Інтернету, навички роботи в мережі та необхідне технічне забезпечення для повноцінного навчання.

Вагомим педагогічним принципом є *педагогічна доцільність застосування засобів інформаційних технологій*. Кожен крок проектування та організації ДН вимагає педагогічного оцінювання та оцінювання доцільності використання новітніх інформаційних технологій, що мають безпосередній вплив на компоненти навчання – його зміст, мету, засоби тощо.

Зазначимо, що структура наведених вище педагогічних принципів не є сталою – з часом цілком реальні зміни та нововведення, пов'язані із подальшим розвитком та впровадженням ДН у систему неперервної освіти вчителів початкової школи.

ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи базується на принципах розвивального та особистісно орієнтованого навчання. Розвивальне навчання має на меті розвиток фізичних, пізнавальних, моральних та інших здібностей студентів на основі їхніх індивідуальних можливостей. Основою ж особистісно орієнтованого навчання є спільна діяльність викладача й студента, спрямована на індивідуальну самореалізацію студента та розвиток його особистісних якостей у ході засвоєння певної дисципліни [17, с. 29].

З метою індивідуалізації навчального процесу Л.С. Виготський запропонував два рівні інтелектуального розвитку учня, студента. На його думку, існує рівень актуального розвитку – уже досягнутий студентом рівень розвитку, що визначається за допомогою інтелектуальних задач, які він може повністю самостійно, без допомоги викладача розв'язувати, та рівень потенційного розвитку, який досягається студентом у співробітництві з

викладачем, спільному розв’язанні інтелектуальних задач певної складності, що перебувають у зоні його інтелектуальних можливостей або в зоні найближчого розвитку. Поняття зони найближчого розвитку для організації навчального процесу має вирішальне значення. За Л.С. Виготським, тільки те навчання є ефективним, яке випереджає розвиток учня (студента), орієнтується на його завтрашній день [1].

Окрім організації навчальної діяльності студента та передачі знань і досвіду, викладач виконує й інші функції: планування, зокрема постановка мети й завдань; організація взаємодії між студентами; регулювання (стимулювання інтересу та підтримка мотивації у студентів); контроль процесу навчання, оцінка та аналіз результатів діяльності.

В організації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи є аналіз та визначення мети й основних завдань навчання, конкретизація поставленої мети та проектування навчально-пізнавальної діяльності студентів. Для підвищення ефективності та функціональності ДН для кожного дистанційного курсу необхідно виконати прогностичну оцінку та спланувати роботу студента за обсягом навчальної інформації й за часом, потрібним для її опанування. Зміст навчання має бути мінімально достатнім і відповідним чином структурованим за навчальними програмами.

ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи відбуваються на базі використання засобів інформаційних технологій, це вимагає додаткових умінь у викладача для їх використання. Процес спілкування вимагає від викладача вміння користуватися електронною поштою та володіти писемним мовленням, уміння організовувати колективну роботу, використовуючи можливості чатів, форумів тощо.

Розглянемо більш детально особливості організації навчального процесу, оскільки це є основою ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи.

Н.І. Муліна [9], зазначає, що такі специфічні риси ДН, як гнучкість, ресурсомісткість, індивідуалізованість та інтерактивність викликають певні зміни в характері взаємодії викладача й студента, що приводить до нового

розподілу їхніх функцій порівняно з традиційним навчанням. В організації навчальної діяльності студентів при ДН створюються умови для реалізації вільного графіка навчання; місце знаходження кожного із студентів та викладача не має значення, як і час занять. Єдиним обмеженням за часом можуть бути планові конференції з використанням технологій, які дозволяють спілкуватися в режимі реального часу та проводити консультації, обговорення й презентації. Разом з тим, практична реалізація можливості організації самостійного навчання зазвичай вимагає додаткового попереднього навчання студентів щодо раціональної самоорганізації процесу власного навчання.

Конкретна реалізація процесу навчання передбачає попереднє визначення рівня знань студентів шляхом їх тестування й подальшої диференціації, що дозволить індивідуалізувати й оптимізувати власне процес навчання. Організація й управління самостійною роботою студента здійснюється за допомогою календарного планування та поетапного контролю виконання завдань і робіт тощо.

При ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи характерним є віддалення від викладача в просторі й часі, проте вони мають можливість спілкуватися з ним, а також з іншими суб'єктами навчального процесу за допомогою інформаційних технологій. Контакти між викладачем і студентом мають здійснюватися з ініціативи і викладача (за навчальним планом, графіком), і самого студента (у разі потреби). Спілкування між студентами може здійснюватись у будь-який зручний для них час. Важливо, щоб зворотний зв'язок був оперативним, змістовним та регулярним. Способи реалізації контактів можуть бути різними, але сьогодні найбільш перспективним є спілкування засобами глобальної мережі Інтернет.

Для доступу до навчальних ресурсів при ДН та для суб'єкт-суб'єктної взаємодії у системі неперервної освіти вчителів початкової школи можна використовувати інші засоби, ніж при традиційному навчанні. Так, для роботи з навчальними матеріалами студент використовує автоматизовану навчальну програму, а для взаємодії з іншими суб'єктами навчання – різноманітні можливості мережі Інтернет, зокрема електронну пошту, чати, конференції,

форуми тощо. Зазначені навчальні програми надають широкі можливості для самостійного інформаційного пошуку, користування навчальними, довідковими та іншими матеріалами. Нові засоби телекомунікацій мають низку переваг перед традиційними засобами: висока швидкість обміну інформацією, великий обсяг передачі навчальної інформації, можливість обробки та зберігання одержаної інформації, масовість доставки.

Студент стає активним суб'єктом навчання. В умовах ДН значно підвищується його самостійна пізнавальна діяльність щодо керування власною діяльністю та контролю за її результативністю.

Н.І. Муліна зазначає, що «ДН характеризується максимальним ступенем самокерування та самоконтролю з боку студента» [9].

У психологічній структурі навчальної діяльності виділяють такі компоненти: мотивація; навчальне завдання; навчальні дії; контроль, який переходить у самоконтроль; оцінка, що переходить у самооцінку [3, с. 196].

Головним чинником, що впливає на продуктивність дидактичного процесу, є мотивація. З педагогічного або дидактичного погляду, мотивація – це загальна назва процесів, методів, засобів спонукання студентів до активної пізнавальної діяльності, глибокого засвоєння змісту навчання [10, с. 360]. З психологічного погляду, мотивацію складають потреби, мотиви, відчуття, бажання, інтереси студентів, що стимулюють, спонукають його виконувати відповідну діяльність [7].

Як відзначають В.О. Сластьонін та В.П. Каширін, усе розмаїття мотивів навчальної діяльності можна уявити у вигляді трьох взаємопов'язаних груп:

1) безпосередньо «спонукальні» мотиви, засновані на емоційних проявах особистості: новизна, цікавість, зовнішні привабливі атрибути, бажання отримати похвалу, нагороду, тривога перед викладачем та інші;

2) перспективно-спонукальні мотиви, засновані на розумінні значимості знань узагалі та навчального предмета зокрема: усвідомлення світоглядного, соціального, практично-прикладного значення предмета, поєднання навчального предмета з майбутнім самостійним життям;

3) інтелектуально-спонукальні мотиви, засновані на отриманні задоволення від самого процесу пізнання: інтерес до знань, допитливість, прагнення розширити власний культурний рівень, оволодіти певними вміннями й навичками, захопленість самим процесом розв'язання навчально-пізнавальних завдань [14, с. 321].

На думку Г.І. Щукіної, пізнавальний інтерес формується в процесі навчання через предметний зміст діяльності та стосунків, що складаються між учасниками навчального процесу. Цьому сприяє широке використання чинника новизни знань, елементів проблемності в навчанні, використання відомостей про сучасні досягнення науки й техніки, показ суспільної та особистісної значимості знань, умінь і навичок, організація самостійних робіт творчого характеру, організація взаємонавчання тощо [18].

Найбільше проблем і нерозв'язаних питань в організації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи пов'язано з процесом стимулювання навчальної діяльності студента, оскільки викладач за відомих обставин позбавлений особистісного контакту зі студентом. Тому важливою стає внутрішня мотивація студента, його свідомий вибір роду занять, наполегливість і цілеспрямованість у досягненні поставленої мети.

ДН забезпечує високий рівень мотивації навчальної діяльності завдяки вільному й гнучкому за часом та місцем доступу до навчальної системи; активному характеру взаємодії студента з комп'ютером; можливістю вести діалог з викладачем або з іншими студентами; різноманітності викладу навчальної інформації; наявності звукового та відео супроводу навчальних матеріалів тощо [2].

Комплекс завдань дистанційного курсу, який залучає студентів до процесу розв'язання персонально значимих проблем, дозволяє також достатньою мірою підтримувати внутрішню мотивацію студентів.

На думку Г.С. Костюка та Г.О. Балла [12, с. 87], до особливостей, які сприяють зміцненню позитивного ставлення студентів до програмованого навчання, треба віднести нову форму викладу навчального матеріалу, чітке визначення навчальних завдань, індивідуальний темп роботи, індивідуальне

виправлення помилок. Забезпечення зворотного зв'язку в різних його формах є важливою складовою успіху навчання й підтримки позитивного ставлення студентів до нього.

Психологи вважають, що систематичне інформування студента про досягнуті ним успіхи дає значний мотиваційний ефект, зміцнює його віру у власні сили і прагнення вчитися [12, с. 87].

Оскільки ДН характеризується відсутністю візуального контакту з іншими суб'єктами навчання, що може призвести до зниження інтересу студентів до навчання, зменшення активності їх роботи та послаблення мотивації, то з метою запобігання подібних психологічних проблем викладачеві необхідно формувати в студентів позитивне ставлення до предмета; чітко формулювати мету; давати настанови на успіх. Можливість задовольнити індивідуальні потреби кожного реалізується в дистанційному курсі через надання викладачем консультацій та додаткових завдань студентам, які бажають знати більше. Крім того, корисними виявляються неформальні дискусії в групі за тематикою курсу [9].

У процесі навчання необхідно стимулювати інтерес студентів до предмета через різноманітність презентацій матеріалу та стилів роботи, пропонувати завдання, які потребують активної участі кожного.

Навчальне завдання як компонент навчальної діяльності розглядається як складна система інформації про певне явище, об'єкт, процес або система дій, у якій чітко визначено лише частину відомостей чи дій, а інша невідома. Вона може бути знайдена лише на основі розв'язання завдання або знаходження відомостей, сформульованих так, що між окремими поняттями, положеннями наявні неузгодженість, протиріччя, які потребують пошуку нових знань, аргументів, доведень, перетворень тощо [3, с. 200].

Специфіка навчального завдання полягає в тому, що, розв'язуючи його, студент опановує загальний спосіб розв'язання завдань певного класу. Навчальні завдання в процесі ДН не відрізняються від завдань у традиційному навчальному процесі. Детально питанням структури (особливостями) навчальних завдань займалися Л.М. Фрідман [16] та Є.І. Машбиць [8].

Наступний компонент навчальної діяльності у системі неперервної освіти вчителів початкової школи – навчальні дії, які відбуваються відповідно до усвідомленої мети. Якщо мотив відповідає на питання «Заради чого виконується діяльність?», то мета відповідає на питання «Що повинно бути отримано в ході конкретної дії?».

С.Д. Смирнов відзначив, що «спонукає діяльність мотив, а мета її спрямовує» [15, с. 40].

З позиції суб'єкта діяльності (студента) в навчальній діяльності виділяються дії цілепокладання, планування, виконавчі дії, дії із самоконтролю та самооцінки. Кожна з них співвідноситься з певним етапом навчальної діяльності та реалізує його [3, с. 210].

Треба відзначити, що і для викладачів, і для студентів необхідною умовою для ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи є комп'ютерна грамотність, зокрема початкові вміння роботи з клавіатурою, уміння працювати в середовищі операційної системи MS Windows, працювати з файлами, запускати програми, а також початкові вміння працювати з мережею Internet. Така підготовка не потребує багато часу, але її нестача може різко знизити мотивацію до самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Розглянемо, як організовувати процес взаємодії між суб'єктами навчання. О.М. Леонтьєв у своїх дослідженнях детально розробив теорію діяльності та визначив навчання як спільну комунікативну діяльність учителя й учня, спрямовану на передачу інформації [6].

З наукових джерел відомо, що є два види взаємодії викладача та студента: безпосередня – віч-на-віч (відбувається в традиційному навчанні за умов одночасної присутності студента й викладача в спільному навчальному середовищі) та опосередкована (здійснюється за допомогою певних інформаційно-телекомунікаційних засобів: мережі Інтернет, телефону, електронної пошти тощо).

Н.І. Муліна називає види опосередкованої взаємодії та класифікує їх залежно від технології, що застосовується для подолання розриву в часі та просторі [9, с. 43]. Дослідниця виділила такі види опосередкованої взаємодії:

– «реальна опосередкована взаємодія» – учитель та студенти спілкуються одночасно, але вони роз'єднані в просторі;

– «взаємодія, опосередкована комп'ютером» – у багатьох випадках спілкування не відбувається в реальному часі й відповідь партнера може бути відстрочена в часі;

– «повністю опосередкована взаємодія» – передбачає одночасну віддаленість студента від вчителя в часі й просторі [9, с. 43 – 44].

М. Мур виокремлює три типи взаємодії за ознакою «учасник взаємодії»: студент – зміст навчального курсу, студент – викладач, студент – студент [19, с. 19 – 23].

Зауважимо, якщо при традиційному навчанні домінує така послідовність «викладач – зміст навчального курсу – студент» (за Ю. Швабом), то при ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи ця послідовність змінюється: «студент – зміст навчального курсу – викладач». Перший тип взаємодії «студент – зміст навчального курсу» спрямований на опанування студентом певного обсягу знань та відображає головну мету навчання.

Як відзначає М. Мур [19, с. 19 – 23], інтенсивна та регулярна взаємодія другого типу «студент – викладач» сприяє підвищенню ефективності взаємодії типу «студент – зміст навчального матеріалу». Взаємодії між студентами він групує за такими показниками: індивідуальна або групова взаємодія (студент – студент, студент – студенти відповідно); взаємодія під керівництвом викладача або без нього; синхронне або асинхронне навчання (опосередковане спілкування в режимі реального часу або відстрочене).

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу виділяємо такі особливості організації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи:

– зміщення пріоритетів із викладання на самостійну пізнавальну діяльність студентів;

– необхідність формування вмінь дистанційної взаємодії, опосередкованої засобами інформаційних технологій (обов'язкова комп'ютерна грамотність викладачів та студентів);

– зміна способів взаємодії між суб'єктами навчання, зумовлена появою відповідних засобів інформаційних технологій і приводить до змін безпосередньо в організації навчального процесу;

– гнучкість місця проживання кожного із суб'єктів навчання (не має ніякого значення), часу проведення занять (можливість організовувати його в зручний для кожного час).

Разом з тим, назвемо проблеми, які виникають під час організації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи: проблема подолання психологічної ізольованості, проблема ефективного керування навчальною діяльністю та ефективності зворотного зв'язку в дистанційному курсі, проблема психологічної непідготовленості вчителів до роботи, що потребує підвищеної уваги, чіткості виконання окремих дій та операцій, самостійного прийняття рішень тощо.

Література

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – 479 с.

2. Дистанционное обучение: [под ред. Е.С. Полат]. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 192 с.

3. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов / И.А. Зимняя. - М.: Логос, 2002. – 384 с.

4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. - К.: Рад. шк., 1989. - 608 с.

5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / А.І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.

6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М., 1975. – 304 с.

7. Маркова А.К. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. - М.: Просвещение, 1990. – 190 с.

8. Машбиц Е.И. Психологические основы управления учебной деятельностью / Е.И. Машбиц. – К.: Вища шк., 1987. – 224 с.

9. Муліна Н.І. Методика розробки та використання дистанційного курсу англійської мови (старший ступінь у вищому технічному закладі освіти): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Наталія Ігорівна Муліна. – К., 2001. – 179 с.

10. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: учебник [для студ. пед. вузов: В 2 кн.] / И.П. Подласый. - М.: Гуманит. изд. центр «Владос», 1999. – Кн. 1. – 498 с.

11. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України від 21.01.2004 № 40 [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04

12. Психологія програмованого навчання: [за ред. Г.С. Костюка і Г.О. Балла]. – К.: Рад. шк., 1973. - 127 с.

13. Рыбалко Е.В. Сравнительный анализ дидактических принципов традиционного и дистанционного образования / Е.В. Рыбалко // «Интернет, образование, наука 2000»: вторая международная конф., 10-12 октября 2000 г.: тезисы докл. – Винница, 2000. – С. 161 – 163.

14. Сластенин В.А. Психология и педагогика: учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / В.А. Сластенин, В.П. Каширин. - М.: Академия, 2001. – 480 с.

15. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. завед.] / С.Д. Смирнов. – М.: Академия, 2001. – 304 с.

16. Фридман Л.М. Психолого-педагогические основы обучения математике в школе: учеб. пособие [учителю математики о пед. психологи] / Л.М. Фридман. - М.: Просвещение, 1983. – 160 с.

17. Хуторской А.В. Современная дидактика: учебник [для вузов] / А.В. Хуторской. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.

18. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И. Щукина. - М.: Педагогика, 1971. – 351 с.

19. Moore M.G. Three types of interaction / M.G. Moore // Distance Education: New Perspectives / Eds. K. Harry, M. John, D. Keegan. – L. and N.Y.: Routledge, 1993. – P. 19 – 23.